CZU: 811.135.1'36
ORCID: 0000-0002-2132-1183
DOI: 10.5281/zenodo.3779958

Teodor COTELNIC
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu"
(Chişinău)

INCERTITUDINI ŞI INCONSECVENŢE ÎN FOLOSIREA ACCENTULUI FONETIC

Some uncertainties in the use of the phonetic accent

Abstract: The article examines some aspects of the Romanian phonetic accent. Unlike languages with a fixed, stable accent, Romanian, like some Romance languages, has a free, unstable accent in the sense that it does not necessarily fall on the same syllable in different words. Having a dynamic character and being placed on any syllable in the word, it is pronounced in the accented syllable with a greater intensity than in the unaccented ones. At the same time, it is a means of semantic differentiation of words and delimitation of grammatical forms.

A special place is occupied by the study of accentual variants, which are imposed by versification or stylistic needs and are widely used, especially by writers.

Keywords: accent, words (oxytone, paroxytone, proparoxitone, anteproparoxitone), pronunciation, syllable, variants (obsolete, homophone, regional).

Rezumat: Articolul examinează unele aspecte ale accentului fonetic românesc. Spre deosebire de limbile cu accent fix, stabil, româna, ca şi unele limbi romanice, are accent liber, nestabil în sensul că nu cade obligatoriu pe aceeaşi silabă în diferite cuvinte. Având caracter dinamic şi fiind plasat pe orice silabă din cuvânt, el este rostit în silaba accentuată cu o intensitate mai mare decât în cele neaccentuate. Totodată constituie un mijloc de diferenţiere semantică a cuvintelor şi de delimitare unor forme gramaticale.

Un loc aparte ocupă studierea variantelor accentuale, care sunt impuse din necesităţi de versifcaţie sau stilistice şi sunt utilizate pe larg, mai ales, de scriitori.

Cuvinte-cheie: accent, cuvinte (oxitone, paroxitone, proparoxitone, anteproparoxitone), rostire, silabă, variante (învechite, omofone, regionale).

Este ştiut că există limbi în care accentul este fix sau stabil, adică se află pe aceeaşi silabă a cuvintelor. Astfel, în franceză, armeană şi în majoritatea limbilor turcice accentul cade întotdeauna pe ultima silabă a cuvântului. Cf.: fr. *chasselas*[1] „şasla", *homonymie* „omonimie", *chaussée* „şosea"; arm. *drosac* „drapel", *aşhat* „muncă"; trc. *hergelę* „herghelie", *damizlik* „tamazlâc", harac „haraci"; uzb. *parandja* „paranja". În polonă, gruzină (georgiană), malaeză, slovacă etc. accentul se află în toate cuvintele şi formele lor pe penultima silabă, cu alte cuvinte, accentuarea este paroxitonă. Comp.: pol. *szlachta* „şleahtă", *Bolesław* „Boleslav", *Adam* „Adam", *Warszawa* „Varşovia"; gruz. *Kutaisi*, *Batumi*; ceh. *Karlowi*, *Vari* (oraş).

[1] Vocala accentuată este subliniată cu o linie.

BDD-A31194 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)

În limbile lituaniană, letonă, maghiară, estoniană, islandeză, finlandeză, cehă accentul apare în toate cuvintele „pe prima silabă a cuvântului, indiferent de durata ei. Cf. exemplele: magh. *aldomas* „aldamaş”, *kepas* „chipeş”, *meşter* „meşter”; finl. *Helsinki*, *Tampere*, *Turcu* (oraş) etc. Toate sunt limbi cu accentuare finală” (Corlăteanu, 1978, p. 165).

În limbile cu accent stabil (fix.) accentul fonetic nu are valoare fonologică. Două sau mai multe cuvinte nu pot fi diferenţiate doar prin accent. Dacă şi au accente notate în scris, funcţia lor este de a distinge modul de rostire a vocalelor din silabele accentuate, pentru a arăta cum este rostit cuvântul polisilabic: mai lung, mai deschis sau mai închis, conform normelor ortoepice ale fiecărei limbi în parte.

Spre deosebire de limbile sus-numite, româna, ca şi unele limbi romanice, are accentul liber sau nestabil în sensul că nu cade obligatoriu pe aceeaşi silabă în diferite cuvinte. Având caracter dinamic şi fiind rostit în silaba accentuată cu o intensitate mai mare decât în cele neaccentuate, el poate să fie plasat pe orice silabă din cuvânt şi „dă limbii române posibilităţi nelimitate de variaţiuni ritmice” (Puşcariu 1, p. 65). Deci, accentul poate să cadă pe prima, pe a doua, pe a treia, mai rar pe a patra şi foarte rar pe a cincea sau a şasea silabă de la sfârşit: *a-u-lă*, *ca-să*, *cea-un*, *de-gea-ba*, *den-dra-riu*, *re-pe-de*, *flu-ture*, *şu-ru-bel-ni-ţă*, *pre-pe-li-ţă*, (a) *nouă-spre-ze-cea*, (al) *şapte-spre-ze-ce-lea.* În funcţie de silaba accentuată cuvintele se numesc: oxitone, paroxitone, proparoxitone, anteproparoxitone, cuvinte accentuate pe silabele a cincea sau a şasea de la sfârşit.

E de menţionat că din cauza, pe care o ocupă accentul în cuvânt, nu totdeauna poate fi precizat locul lui prin reguli necomplicate ce nu admit excepţii. Nu e lesne de determinat pronunţarea mai intensă, pe un ton mai înalt şi punerea în valoare a vocalei, a silabei dintr-un cuvânt sau a unui cuvânt dintr-un grup sintactic. Din acest motiv, locul accentului în română prezintă anumite dificultăţi nu numai pentru străini, ci şi pentru unii băştinaşi. Deşi nu există reguli fonetice imuabile implicit morfofonetice, fără abateri, respectarea normelor ortoepice în vigoare este obligatorie, deoarece accentul în limba română este un element important atât de diferenţiere a cuvintelor semnificative polisilabice, cât şi de delimitare a unor forme gramaticale (vezi Avram M., p. 53).

Cu toate că accentul fonetic românesc este liber, totuşi majoritatea cuvintelor bi - şi polisilabice, iar în context şi cele monosilabice, se află pe ultima şi penultima silabă. Fenomenul a continuat să crească mai ales în cursul trecerii de la latina vulgară la limbile romanice (Niculescu, 157-165). Datele statistice adeveresc această afirmaţie. Astfel, fonologul bucureştean Emanuel Vasiliu, exceptând selectiv din *Dicţionarul enciclopedic ilustrat al limbii române*, de A. I. Candrea [Bucureşti, 1931] 4 780 de radicale cu o extensiune mai mare de o singură silabă, a stabilit următorul raport numeric dintre tipul de accentuare şi numărul de silabe. Compară următorul tabel:

Numărul de silabe	oxitonă	paroxitonă	proparoxitonă	Total
Total	3511	1257	13	4.780
2 silabe	2304	819	–	3.123
3 silabe	1102	367	12	1481

BDD-A31194 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)

4 silabe	96	59	–	155
5 silabe	7	11	1	19
6 silabe	2	–	–	2

(Vasiliu, p. 63)

Tendinţa limbii române către oxitonie şi paroxitonie este confirmată şi de altă statistică efectuată de lingviştii din Republica Moldova. Conform calculelor făcute după *Dicţionarul moldovenesc-rusesc* (Moscova 1961), care înglobează 37 928 de cuvinte-titlu, oxitonele sunt cele mai numeroase (21552 de cuvinte, adică 56,8%), după care urmează paroxitonele (14.312 cuvinte, adică 37,7%). Proparoxitonele sunt mult mai reduse (2 012 cuvinte, adică 5,3%). Celelalte cuvinte (cu accentul pe silaba a patra de la sfârşit ş. a.) alcătuiesc un procent neînsemnat (52 de cuvinte, adică 0,14%).

(Apud: Corlăteanu, Zagaevschi, p. 165).

Statistica cuvintelor oxitone şi proparoxitone s-a efectuat şi la nivelul părţilor de vorbire. Raportul numeric este dat în tabelul ce urmează:

Părţi de vorbire	Cuvinte oxitone	Cuvinte paroxitone	Cuvinte proparoxitone	Altele	În total
Substantiv	9,142	11797	1917	24	22885
Adjectiv	6.834	1705	37	–	8576
Verb	5076	240	–	–	5317
Adverb	160	345	26	4	535
Interjecţie	222	68	2	1	299
Pronume	64	79	7	3	153
Numeral	16	33	21	19	89
Prepoziţie	12	28	–	–	40
Conjuncţie	15	7	2	1	25
Articol	3	6	–	–	9
Particulă	3	4	–	–	7
Total	**21.552**	**14.312**	**2012**	**52**	**37.928**

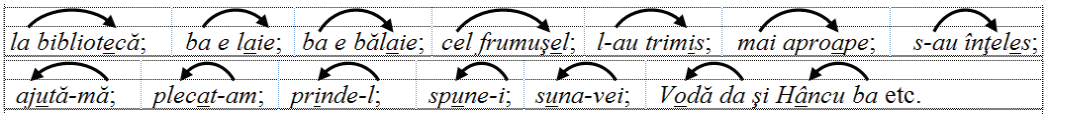
(LMLC, p. 65)

După cum arată datele statistice la nivelul părţilor de vorbire, cuvintele paroxitone concurează cu cele oxitone. Astfel, substantivele paroxitone sunt în număr mai mare decât cele oxitone (raportul e de: 11797: 9147). Aceeaşi situaţie avem şi la adverb (proporţia e de: 345: 160). Verbele (la infinitiv), dimpotrivă, în majoritate sunt oxitone (5 076) şi numai un număr redus îi revine paroxitonelor (240). Tot aşa avem şi la adjective: 6 834 sunt oxitone şi numai 1705 – paroxitone.

În limba română toate cuvintele semnificative bisilabice şi polisilabice simple, iar în context şi cele monosilabice au, în mod obişnuit, o singură silabă accentuată, rostită cu o intensitate mai mare decât silabele neaccentuate. Cu totul altă situaţie au cuvintele

BDD-A31194 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)

auxiliare, aşa-numitele instrumente gramaticale (prepoziţiile şi conjuncţiile simple, particulele, articolele), formele neaccentuate ale pronumelor personale şi reflexive, formele conjuncte ale verbelor auxiliare sunt neaccentuate şi se pronunţă, de regulă, împreună cu cuvintele semnificative, constituind un singur cuvânt fonetic:

În timp ce cuvintele simple bisilabice şi polisilabice posedă un singur accent de bază, „au o singură culme dinamică" (Sfîrlea, p. 156), cele compuse pot avea două accente. Pe lângă accentul principal, care cade în mod obişnuit pe al doilea element al compusului şi care joacă un rol hotărâtor din punct de vedere semantic, mai are şi un accent secundar – ce îl vom nota în continuare subliniat cu două linii – fiind rostit mai slab decât silaba cu accent principal, dar mai intens ca celelalte silabe neaccentuate. Deşi nu posedă valori distinctive, accentul secundar poate deveni un mijloc de cimentare în procesul de contopire a elementelor compusului. Apariţia lui este favorizată de incompleta lor sudură aşa cum avem în compusele vechi româneşti de tipul: *calea-valea*; *frige-linte*; *nu-mă-uita*; *gură-spartă*; *sare-garduri*; *târâie-brâu*; *terchea-berchea*; *zgârie-brânză* etc., la care chiar şi unele dicţionare notează accentul secundar.

Se înregistrează de asemenea două accente (unul principal şi altul secundar) în unele neologisme, derivate şi compuse, formate din elemente străine sau după model străin. Iată câteva exemple ilustrative: *arhicunoscut*, *autoapărare*, *contradicţie*, *cosmobiologie*, *extrabugetar*, *imponderabilitate*, *fototermometru*, *galvanoplastice*, *portbagaj*, *psiholingvistică*, *supraabundent*, *supersonic* etc.

S-a constatat că cuvintele derivate din două pseudoprefixe sau cuvintele polisilabice alcătuite dintr-un pseudoprefix polisilabic pot să aibă un al doilea accent secundar, intermediar între accentul principal şi accentul secundar iniţial. Cf.: *aerofotografie*, *agrozootehnician*, *fotocromotipografie*, *electromecanoterapie*, *microampermetru*, *radioelectricitate*, *telefotografie*, *ultrasonoterapie* etc.

Accentul secundar este folosit pe larg nu numai în derivate şi compuse, ci şi în cuvintele lungi, constituite din mai multe silabe. Se ştie că cu cât cuvântul este mai lung, cu atât mai uşor capătă accent secundar sau chiar şi un accent secundar intermediar. În cuvintele lungi accentele secundare şi cele secundare intermediare apar atunci „când posibilităţile accentului cuvântului, ale accentului principal, de a îmbrăţişa celelalte silabe neaccentuate şi a le include (a le îngloba) într-un tot întreg, într-un cuvânt fonetic depăşeşte limitele posibile" (V. Zagaevschi, p. 25).

Succesiunea accentelor principale şi a celor secundare joacă un rol hotărâtor în versificaţie. Alternanţa simetrică şi periodică a silabelor accentuate şi neaccentuate redau versului un efect armonios. Astfel, accentele principale şi secundare se pot schimba din două în două silabe. Cf. versul:

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă.
Lungi troiene călătoare adunate-n cer grămadă.
(V. Alecsandri, *Iarna*)

BDD-A31194 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)

Sunt cazuri când norma literară de accentuare, sub influenţa licenţelor poetice, este impusă din necesităţi de versificaţie sau stilistice să fie utilizate diferite variante de accentuare. Mai frecvente sunt accentuările duble (*bolnav şi bolnav*, *colo şi colo*, *duşman şi duşman*, *altuia şi altuia*), care, pe lângă accentuarea ce corespunde normei ortoepice în vigoare, o au şi pe a doua[2]. Această fluctuaţie de accentuare de la norma literară poate fi efectuată cu uşurinţă la diverse cuvinte polisilabice de diferite categorii gramaticale atât la cuvintele moştenite, de origine latină, cât şi la împrumuturile recente. Atare fenomen este destul de răspândit în poezia românească din secolul al XIX-lea şi se regăseşte la poeţii contemporani din ambele maluri ale Prutului, Astfel, în poezia eminesciană sunt atestate variantele perechi *colo şi colo* – varianta populară de la *acolo* cu afereza lui *a*.

Colo, *lângă lampă, într-un mic iatac*,/ *Vezi o fată*, *care pune aţă-n ac* (*Viaţa*)/ *Te-ai dus*, *te-ai dus din lume*, *o*! *geniu nalt şi mare*,/ ***Colo*** *unde te-aşteaptă toţi îngerii în cer*. (*La mormântul lui Aron Pumnul*).

Pentru a păstra unitatea metrică a versului, Vasile Alecsandri întrebuinţează varianta regională *duşman* în locul celei literare *duşman*.

– Moldova este pragul întâiului meu pas!/ *În ţara aceea mică*, *neîncetat lovită*/ *De* ***duşmani*** *fără număr şi-n veci nebiruită*. (*Dumbrava Roşie*)

Dintre variantele *altuia şi altuia* (genitiv-dativul de la pronumele *altul*) Mihai Eminescu utilizează varianta neliterară *altuia* în loc de cea literară *(altuia*), care rimează cu *nimănuia.*

Tot alături călăresc/ *Nu au grija* ***nimănuia***/ *Şi de dragi unul* ***altuia***/ *Ei din ochi se prăpădesc*. (*Povestea teiului*).

Reieşind din stricteţele versificaţiei, poetul nepereche foloseşte în *Împărat şi proletar* varianta învechită şi regională *vorbareţ* în loc de *vorbăreţ*, care rimează adecvat cu *pizmătareţ* Cf.: … *Locul hienei îl luă cel* ***vorbareţ***/ *Locul cruzimii vechie*, *cel lins şi* ***pizmătareţ.***

Procedeul dubletelor accentuale este folosit din plin şi de scriitorii contemporani din Republica Moldova. Câteva exemple:

Acolo *binevoiască neamurile să-l bocească*/ *Şi contabilă să-i scrie faliment pentru vecie* (Andrei Lupan, *Cântec de îngropare*); *Moş Vasile Handrabura*/ *Parcă-i* ***bolnav*** *de arsură*,/ *Parcă nu-şi găseşte locul* (G. Meniuc, *Cântecul zorilor*); *Când s-au împins spre mine* ***duşmanii***/ *Să mă reteze cu chinjalul*,/ *Eu haiduceşte mi-am pus* ***cuşma***/ *Şi mi-am ascuns în peşteri valul…* (Bogdan Istru, *Izvorul*); *Noaptea-n clipă se risipă*/ *Şi bat zorii la fereastră*,/ *A lor tânără* ***aripă***/ *Luminează taina noastră…* (Dumitru Matcovschi, *Vacanţă*).

Vorbind despre variante ale normelor limbii literare, nu putem să nu ne amintim de spusele acad. L. V. Şcerba: „Deseori norma admite două moduri de expresie, considerându-le pe ambele corecte. Dicţionarul normativ ar demonstra maximum de nea-

[2] Aceste accentuări duble nu trebuie confundate cu unităţile lexicale ce se diferenţiază semantic doar prin accent, adică cu omografele de felul *comedie* „operă dramatică” şi *comedie* „întâmplare ciudată”, *copil* „persoană” şi *copil* „lăstar”, *director* adj. şi *director* „persoană” (vezi Cotelnic T., p. 55-56).

BDD-A31194 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)

tenţie, dacă ar neglija din ele…, căci sinonimia constituie o bogăţie a limbii, care-i permite vorbitorului şi a celui care scrie posibilităţi mari pentru o mai subtilă nuanţare a gândurilor” (Şcerba, 65).

În încheiere menţionăm că în pronunţarea literară samavolnicia este tot atât de inadmisibilă ca şi anarhia în scris. Rostirea greşită, abaterile de la normele ortoepice complică actul de comunicare ca şi scrisul greşit (Avanesov, p. 13). De aceea când avem ezitări la accentuare, trebuie să consultăm lucrările normative de specialitate.

Referinţe bibliografice

1. AVRAM, Mioara. Note asupra accentului ca mijloc de diferenţiere semantică în limba română. În: *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958, p. 53-58.

2. CORLĂTEANU, Nicolae. *Fonetica limbii moldoveneşti literare contemporane*. Chişinău, 1978.

3. CORLĂTEANU, Nicolae, Zagaevschi, Vladimir. *Fonetica*. Editura Lumina, Chişinău, 1993.

4. COTELNIC, Teodor. Fluctuaţii în accentuarea unor cuvinte. În: *Revistă de lingvistică ştiinţă literară*. Chişinău, 1994, nr. 1, p. 55-56.

5. LMLC. *Limba moldovenească literară contemporană*, vol. 2. Fonetica. Morfologia. Editura Lumina, 1970, p. 62-69.

6. NICULESCU, Alexandru. Un fenomen romanic semicult: accentuarea regresivă. În: *Studii şi cercetări lingvistice*, nr. 2, 1969, p. 157-165.

7. ONU, Liviu. Modificarea condiţionată a locului accentului silabic dinamic în flexiunea substantivelor. În: *Studii şi cercetări lingvistice*, nr. 1, 1960, p. 33-61.

8. PUŞCARIU, Sextil. *Limba română*, II. Rostirea, Bucureşti, 1959, p. 65.

9. VASILIU, Emanuel. *Fonologia limbii române*. Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 61-67.

10. SFÂRLEA, Lidia. *Pronunţia românească literară. Stilul scenic*. Editura Academiei Republicii Socialiste România. Bucureşti, 1970, p. 153-163.

11. ZAGAEVSCHI, Vladimir. *Culorile accentului*. Chişinău, 1985, 183 p.

12. АВАНЕСОВ, Р. И. *Русское литературное произношение*. Изд. 5-ое перераб. допол. М., «Просвещение», 1972.

13. ЩЕРБА Л. В. *Избранные работы по языкознанию и фонетике*, том. I, Ленинград, 1958.

BDD-A31194 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-06 21:39:31 UTC)